

ВІДНОСНА СЕМАНТИЧНА СПІЛЬНІСТЬ ІНТЕРЛЕКСЕМ УКРАЇНСЬКОЇ, ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

Фенюк Л. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Статтю присвячено аналізу інтерлексем з відносно повною та неповною семантичною спільністю в англійській, французькій та українській мовах. У роботі представлено приклади моно- та полісемічних суспільно-політичних інтерлексем з відносно повною семантичною спільністю та наведено тлумачення полісемічних інтерлексем з неповною семантичною спільністю. Матеріалом розвідки слугували 503 триади інтернаціоналізмів з тлумачних словників зазначених мов.

Ключові слова: інтерлексем, моносемічний, полісемічний, відносна семантична спільність.

Фенюк Л. Д. Относительная семантическая общность интерлексем английского, французского и украинского языков. Статья касается анализа интерлексем с относительно полной и неполной семантической общностью в английском, французском и украинских языках. В работе представлены примеры моно- и полисемичных общественно-политических интерлексем с относительно полной семантической общностью и наведены определения полисемичных интерлексем с неполной семантической общностью. Материалом разведки послужили 503 триады интернационализмов с толковых словарей упомянутых языков.

Ключевые слова: интерлексемы, моносемичный, полисемичный, относительная семантическая общность.

Feniuk L. D. Relative semantic community of interlexemes in English, French and Ukrainian languages. This article is dedicated to the analysis of the interlexemes with relative complete and incomplete semantic community in English, French and Ukrainian languages. Globalization influences on the linguistic science, which is confirmed in large measure by the fact of a constant increase of a great number of international words. The internationalisms in their turn cause a great interest of linguists to the language internationalization.

This article is dedicated to the analysis of the interlexemes with relative complete and incomplete semantic community in English, French and Ukrainian languages. The examples of monosemantic and a few polysemantic social and political interlexemes with relative complete semantic community are introduced, the definitions of polysemantic interlexemes with incomplete semantic community are given.

The article's aim is the analysis of social and political monosemantic and polysemantic interlexemes in English, French and Ukrainian languages. The material of the article is 503 triads of internationalisms of explanatory dictionaries of mentioned languages were the exploring material.

The analysis of semantic classification of social and political interlexemes, the differences in their semantic structure and representation and international connections allowed to determine that relative complete semantic community is typical for monosemantic and a few polysemantic interlexemes with insignificant structure peculiarities and incomplete semantic community occurs in the polysemantic social and political interlexemes research. In linguistic investigations incomplete semantic community is conditionally divided into two types: relation of inclusion and relation of intersection. In this research we can find both types of relations in polysemantic and monosemantic social and political interlexemes due to the comparison of semantic words content and as a result to the divergence of semantic structures of polysemantic triads in tree languages. The relation of inclusion is typical for the interlexemes with semantic structures which contain only one lexical semantic variant and the relation of intersection is inherent to polysemantic interlexemes with structure coincidence or with insignificant differences in their structure. Research of changes of the meanings of social and political interlexemes in English, French and Ukrainian languages are still perspective.

Key words: interlexemes, monosemantic, polysemantic, relative semantic community.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Суспільно-політична лексика має здатність поповнювати свій склад у результаті безперервного розвитку економіки, дипломатії, соціально-політичних стосунків у світі. Явище проникнення інтернаціональної лексики до національних мов викликає інтерес дослідників до інтерлінгвістики. Теоретичний

аспект вивчення інтернаціональної лексики полягає у встановленні ролі інтернаціоналізмів міжнародних, міжнаціональних та національних мов, у вдосконаленні міжкультурних відносин. Практичний аспект стосується перекладознавства, лексикографії, викладання мов.

Інтернаціональну лексику на матеріалі різних мов досліджували Е. М. Солодухо, В. М. Жирмунський, В. Г. Гак, В. В. Акуленко, Т. І. Зеленина та інші. Питанням класифікації інтернаціоналізмів займалися А. І. Едличко, О. В. Копилова,

В. В. Акуленко. Хоча проблематиці інтернаціоналізації присвячено багато праць, все ж залишаються невирішеними питання, які стосуються семантики інтернаціональної лексики, зокрема відносної семантичної спільності в українській, французькій та англійській суспільно-політичній сфері.

Метою статті є аналіз інтерлексем з відносно повною та неповною семантичною спільністю в англійській, французькій та українській мовах.

Матеріалом розвідки слугували 503 тріади інтернаціоналізмів з тлумачних словників англійської, французької та української мов: Longman Dictionary of Contemporary English [6], Le petit Larousse illustré [5], Академічний тлумачний словник сучасної української мови [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з класифікацією за семантичною структурою А. І. Едличко, інтерлексеми поділяються на моносемічні та полісемічні. Моносемічні представлені нечисельною групою і характеризуються повним збігом значення у французькій, англійській та українській мовах. Полісемічними інтерлексемами вважаються лексичні одиниці, семантичне значення яких було видозмінене [3, 13].

У зв'язку з бінарністю (повний та частковий збіг значень) семантики інтерлексем, виявленою у ході зіставлення лексико-семантичних відповідностей моносемічних та полісемічних інтерлексем, варто зупинитись на явищі *лексико-семантичної спільності*, яка проявляється в тому, що слова одного класу називають однорідні явища. М. Бакія досліджував семантичну спільність двох концептів або в лоні єдиної концептуальної ієрархії, або між двома концептами, що належать до двох різних концептуальних ієрархій. Семантична спільність вказує на наявність значної кількості спільних елементів у двох концептах [4].

Детально явище лексико-семантичної спільності дослідив В. В. Акуленко. Автор розглянув сучасні мовні ситуації з погляду білінгвізму чи багатомовності, що дозволяє легко зрозуміти інтернаціоналізми завдяки універсальності семантичного ядра двох чи більше мов. Зіставляючи синтагматичні значення інтернаціоналізмів, лінгвіст вказує на наявність повного чи часткового збігу значень, вказуючи на відносність чи повну невідповідність значень (хибна спільність) [2, 116]. Згідно з даним твердженням, інтернаціоналізми вважаються міжмовними синонімами та квазісинонімами («ідеографічні синоніми»). Так, на інтернаціоналізми *біографія* (укр.) – *biographie* (фр.) – *biography* (англ.) з абсолютною семантичною ідентичністю не вплине додавання міжнародної префіксальної морфемі *авто-*, тобто тріада інтернаціоналізмів *автобіографія* (укр.) – *autobiographie* (фр.) – *autobiography* (англ.) залишиться зрозумілою в мовному контексті.

Визначаючи відносно повну семантичну спільність, А. І. Едличко додає, що детальне вивчення національно-культурного аспекту лексичного зна-

чення слова, започатковане Є.М. Верещагіним та В. Г. Костомаровим, не дозволяє робити категоричні заяви про наявність лексико-семантичної еквівалентності слів різних мов. Автор наголошує на необхідності надання семантичній еквівалентності долі умовності [3, 10].

Неповна семантична спільність (за В. В. Акуленком «міжмовна квазісинонімічність») спостерігається у полісемічних інтернаціоналізмах. Наприклад, *амністія* (укр.) – *amnistie* (фр.) – *amnesty, -ties* (англ.) в українській та французькій мовах означає «здійснюване актом верховної влади часткове або повне звільнення засуджених від кари» [5]. В англійській мові *amnesty* має кілька додаткових значень: 1) період, протягом якого правопорушникам дозволено визнати свій злочин без страху судового переслідування; 2) ігнорування чи прощення провини [6].

Тож, збіг значень у кількох мовах, міжнародний характер реалії чи явища можуть свідчити про повну семантичну спільність найменувань. Невідповідність значення полісемічних інтернаціоналізмів вказує на явище псевдоінтернаціоналізації. У більшості випадків деякі значення полісемічного інтернаціоналізму все ж збігаються в інших мовах, однак спостерігається відсутність значення (безеквівалентність) чи специфічне вживання одного з елементів полісеманта, як-от: відповідник до укр. *агресія* «неспровокований збройний напад однієї держави на іншу з метою загарбання її території, ліквідації або обмеження її незалежності» [1] в англійській мові має додаткове значення зі сфери психології, пор. англ. *aggression* «вороже деструктивне ставлення чи поведінка» і характеризується відсутністю збігу значення у французькій мові [6], пор. фр. *agression* «сукупність характеристик різних параметрів при виникненні зіткнення між двома автомобілями; сукупність результатів, які випливають із зіткнення» [5].

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході нашого дослідження відносно повна семантична спільність спостерігається загалом в інтерлексемах з ідентичними структурами. Моносемічні інтерлексеми служать типовим прикладом відносно повної семантичної спільності, як-от:

centralisme (фр.) – політична система, в якій рішення належать центральній владі [5]; *centralism* (англ.) – принцип чи діяльність прийняття чого-небудь під керівництвом центральної влади [6]; *централізм* (укр.) – система керівництва й організації, за якої місцеві органи підпорядковані центральній владі, центрові [1];

lamaïsme (фр.) – особлива форма буддизму на Тибеті і в Центральній Азії, встановлена завдяки реформі Тсонг-кха-па [5]; *Lamaism* (англ.) – форма буддизму на Тибеті та в Монголії [6]; *ламаїзм* (укр.) – різновид буддизму, поширений у Тибеті та Монголії [1];

antisémite (фр.) – особа з ворожим ставленням до євреїв [5]; *anti-Semite* (англ.) – особа,

яка переслідує чи дискримінує євреїв [6]; *anti-semit* (укр.) – людина, що вороже ставиться до євреїв [1].

Однак, відносно повна семантична спільність трапляється й у триадах полісемічних суспільно-політичних інтерлексем, наприклад: *athéisme* (фр.) – 1) доктрина, що заперечує існування Бога; 2) ставлення особи до існування Бога, релігійна безвір'я [5]; *atheism* (англ.) – відкидання віри в існування Бога, богів [6]; *атеїзм* (укр.) – заперечення існування бога, відмова від релігійних вірувань, безбожність, безвір'я [1];

anticommuniste (фр.) – особа, ворожа до комунізму [5]; *anti-communist* (англ.) – 1) особа, що протиставляє себе комунізму; 2) той, що протиставляється комунізму [6]; *антикомуніст* (укр.) – особа, налаштована проти комунізму, ворожа йому [1].

Неповна семантична спільність наявна в триадах, одиниці яких характеризуються як ідентичними, так і відмінними семантичними структурами та послуговуються як інтернаціональними, так і національними лексико-семантичними варіантами (далі – ЛСВ).

А. І Едличко поділяє неповну семантичну спільність на два види: відношення включення та відношення перетину залежно від рівня збігу лексичних значень зіставлених слів [3, 18]. У дослідженні трапляються обидва різновиди відношень внаслідок зіставлення семантичного змісту слів трьох мов та розбіжності семантичних структур полісемічних триад. Окрім названих різновидів національної специфіки семантики, варто зазначити, що ЛСВ досліджуваних одиниць значною мірою збігаються у представлених мовах.

Відношення включення (гіперо-гіпонімії) можна прослідкувати в інтерлексемах із семантичними структурами, які містять не більше одного ЛСВ, наприклад: *loyaliste* (фр.) – назва американських колоністів, вірних англійському уряду протягом війни за незалежність [5]; *loyalist* (англ.) – патріотичний прихильник суверенітету чи уряду [6]; *лояліст* (укр.) – назва частини колоністів Південної Америки у другій половині XVIII ст., які були вірнопідданськи налаштовані до королівської влади в метрополії, дотримувались монархічних поглядів [1];

néoconservatisme (фр.) – доктрина різновиду консервативної ідеології [5]; *neo-conservatism* (англ.) – права тенденція поширена серед прихильників лівих політичних сил, яка характеризується підтримкою зовнішньої політики [6]; *неоконсерватизм* (укр.) – різновид консервативної ідеології, що пристосував її традиційні цінності та цілі до реалій пізньоіндустріального та постіндустріального розвитку [1];

séparatiste (фр.) – пов'язаний із сепаратизмом, прихильник сепаратизму [5]; *separatist* (англ.) – особа, що вимагає відокремлення провінції, зокрема у Квебеці [6]; *сепаратист* (укр.) – *політ.* прихильник сепаратизму [1];

terroriste (фр.) – пов'язаний з тероризмом, учасник терористичних акцій [5]; *terrorist* (англ.) – особа, що впроваджує терор або тероризм, зокрема у політичній сфері [6]; *терорист* (укр.) – прибічник тактики терору; учасник терористичних актів [1].

Розглянемо детальніше відношення включення як відображення навколишньої дійсності. Причинами їх появи є екстралінгвальні фактори, оскільки саме відношення включення відображають певний щабель пізнання та накопиченого мовного досвіду. Взаємодія різнобічних типів інтерлексем, гіперонімічна функція багатьох моносемантів, які є відправною точкою для формування полісемантів, відображають лінгвістичну особливість семантичних відношень включення. Кожна триада суспільно-політичних інтерлексем характеризується також ЛСВ з ознаками національної специфіки семантики.

Відношення перетину характерні для полісемантів зі збігом структури та для інтерлексем з незначними відмінностями в структурі, наприклад: *baron* (фр.) – 1) вельможа, що підкоряється безпосередньо королю (вищому барону) або великому феодалу, маючи королівські права на землю; 2) знатний власник баронських угідь у Франції, знатний титул, який знаходить нижче за титул віконта; 3) особа, що займає важливий пост у певній галузі; 4) напарник шулера, обманщика у казино [5]; *baron* (англ.) – 1) носій особливого звання знатності, зокрема, найнижчий титул на Британських островах; 2) за походженням головний керуючий короля або знатного лорда, який керував землею за його дорученням та був на почесній службі; 3) могутній бізнесмен чи фінансист (*барон преси*); 4) титул, який займають судді Міністерства фінансів [6]; *барон* (укр.) – 1) дворянський титул, нижчий за графський; 2) особа, що носить цей титул [1];

bandit (фр.) – 1) індивід, який самостійно чи належачи до банди застосовує ручну зброю; 2) нечесна людина; 3) *розм.* погана тема [5]; *bandit* (англ.) – грабіжник чи член озброєної банди [6]; *бандит* (укр.) – озброєний грабіжник, розбійник // *зневажл.* про того, хто належить до контрреволюційної банди, ворожого війська або про шпигуна, диверсанта та ін. [1].

Інтерлексеми французької та української мови мають ширшу сферу вживання, у той час як окремі значення англійської лексеми *baron* мають більш вузькі часові чи тематичні сфери вживання. Проте французькі та англійські інтерлексеми мають більше зон перетину значень. Відношення перетину та відношення включення зумовлені спільними рисами людського мислення, спільністю політичного устрою країн та однаковістю перебігу політичних процесів тощо. Однак, різний суспільно-політичний розвиток певної країни сприяє формуванню національних компонентів зі збереженням універсальності значення. Так, ЛСВ французької та англійської інтрелексеми *baron*

(а саме ЛСВ 4 в обох мовах) володіють відмінними від української значеннями.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Тож, у лінгвістиці прийнято говорити про *відносно повну семантичну спільність* та *неповну (часткову) семантичну спільність*. Відносно повна семантична спільність характерна для моносемантів та кількох полісемантів з незначними структурними відмінностями, а неповна семантична спільність трапляється при аналізі полісемічних суспільно-політичних інтерлексем. Неповну семантичну спільність можна умовно поділити на два види: відношення включення та відношення

перетину. У дослідженні трапляються обидва різновиди відношень внаслідок зіставлення семантичного змісту слів трьох мов та у зв'язку з розбіжністю семантичних структур полісемантичних триад. Відношення включення притаманні інтерлексемам із семантичними структурами, які містять не більше одного ЛСВ, а відношення перетину – для полісемантів зі збігом семантичної структури чи з її незначними відмінностями.

Перспективним вважаємо детальне дослідження змін лексичного значення суспільно-політичних полісемічних інтерлексем в українській, французькій та англійській мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник української мови (1970-1980) [Електронний ресурс]. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення 21.01. 2018).
2. Акуленко В.В. Вопросы интернационализации словарного состава языка. Харьков, 1972. 213 с.
3. Едличко А.И. Семантика политических интерлексем в статистике и динамике (на материале русского, немецкого и английского языков): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец.: 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание»; Владивосток, 2009. 20 с.
4. Bakillah Mohamed. Développement d'une approche géosémantique intégrée pour ajuster les résultats des requêtes spatiotemporelles dans les bases de données géospatiales multidimensionnelles évolutives / URL: <http://theses.ulaval.ca/archimede/fichiers/24136/ch03.html#d0e536> (дата звернення 17.01. 2018).
5. Le petit Larousse illustré / direction éditoriale I. Jeuge-Maynard. Paris: Cedex, 2007. 1812 p.
6. Longman Dictionary of Contemporary English / editors Chris Fox, Rosalind Combley. New York: Pearson Education, 2014. 2224 p.